

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Сөвединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТАРАА, СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

1988
Чылааы
сентябрь
9
пятница
№ 209 (13809)
1925 чылаа
түлээлгелтигес.
Өрттө 3 көпөк.

Совет Эвилелинин ийи дакпыр Маазыры
ССРЭ-нин ужудукчу-космонавты В. А. Ляховту
Октябрь революциясы орден-биле шаңнаар
дугайында

ССРЭ-нин Дээди Сөвединин
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаңы «Мир» эртем-шынчыл комплексинге космосе
ужуудушкуну чедишкенин боттандырганы база ол үеде
күргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет
Эвилелинин ийи дакпыр Маазыры ССРЭ-нин ужудукчу-кос-
монавты Владимир Афисевич Ляховту Октябрь рево-
люциясы орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-нин Дээди Сөвединин Президиумунуң
Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-нин Дээди Сөвединин Президиумунуң
Секретары Т. МЕНТЕШАВВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың сентябрь 7.

Афганистан Республиканын хамаатызы
космонавт-шынчыл Абдул Ахад Момандыга
Совет Эвилелинин Маазыры атты тыпсыр
дугайында

ССРЭ-нин Дээди Сөвединин
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаңы «Мир» эртем-шынчыл комплексинге космосе
ужуудушкуну чедишкенин боттандырганы база ол үеде
күргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Афга-
нистан Республиканын хамаатызы Абдул Ахад Момандыга
Совет Эвилелинин Маазыры атты тыгсышаа, Ленин ор-
ден болгаш «Алтын сымды» медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-нин Дээди Сөвединин Президиумунуң
Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-нин Дээди Сөвединин Президиумунуң
Секретары Т. МЕНТЕШАВВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың сентябрь 7.

Афганистан Республиканын хамаатызы
космонавт-шынчыл Мухаммед Дауран Гулям
Масуму Улаустарын найырамы орден-биле
шаңнаар дугайында

ССРЭ-нин Дээди Сөвединин
ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Орбитаңы «Мир» эртем-шынчыл комплексинге совет-
афган экипажын космосе ужуудушкуну кылдыр тааыш-
тып алышкычтык-биле иришкен дээш Афганистан
Республиканын хамаатызы космонавт-шынчыл Мухаммед
Дауран Гулям Масуму Улаустарын найырамы орден-биле
шаңнаар.

ССРЭ-нин Дээди Сөвединин Президиумунуң
Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-нин Дээди Сөвединин Президиумунуң
Секретары Т. МЕНТЕШАВВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың сентябрь 7.

«Союз ТМ-5» хонарын дилеп тур

Кыска репортаж

Чер Владимир Ляхов биле
Абдул Ахад Момандың чы-
уңгун хуңуң чымчак херек-
дер-биле уткан. Олар бир
хонук ооздалаң-даа болза,
сентябрь 7-де мениң-чаагай
ээл колдонуң—терге дүжүр
аппарат Джекалозаны коогун-
га, хондурар дээш чак терге-
чүмчак «сөөдөл» биле. Баштай
коробка оожум тормосташ,
атмосфераны кирип кээрге
палаткада тохтоткон элек-
тиликтер болган. Черин көң-
дөлгөш, катал хонарын
шынчылдык турган. Ыччал-
ажок ийди ордолжымын
база бүтпей барган. Дараа-
зында долганжымын соонда,
белеткиниң азы башкарылга
чөк башымын кылдыр,
Донда-Ростов хоугунга хонду-
рар деп шынчыл дүжүр ал-
дынар чыгып турган, ыччал-
ажок өскө, сөөдүнде билдиге-
ни-биле алырга, оон мерген
шынчыл дүжүр алдынар:
хондургушкуну бир хонук
сөөдөлүм.

«Мир» комплексин «Союз
ТМ-5»-ни космонавтар
олуур кезе азыралган соон-
да олар хонук скафандрлар-
дыр артык, дүжүр башымын
таарыштырган болгаш ол хөл
ажок кызыр, харын-даа эл-
кеш бешин көгөрүп каар. Ап-
паратта бичиң-даа хос тер-
лек, хенгил-даа шынчыл арга
турбас. А чөм, сүт? Ол болгаш
өскө-даа айтырларга түлө
даар харылап болур, батка-
рылгалыг ужуудушкун кылдыр

Бүдүн чартык шап болгаш
космонавтар Байковтарга че-
де берген.
В. ОВЧАРОВ
(СЭТА-нин тускай көр.)

БЕЛЕТКЭЭНИНИҢ ШЫНАРЫ КАНДЫГЫЛ?

Хандектей кестирген, бата-
мининг сизге даганы кылдыр
агротехника шынчыл кыргы-
дың каан ногаан масса малга
адалдыгым. «Чыраа-Бажы»
совхозта ийитиниң малын
мидиг чечин Дадар-оол Мон-
гуша уурткан эвено белет-
кел турар. Олар планна сен-
тябрь айын баштайгы хүнү-
де кууседиккен, амча үеде
ажылдыр, худамчалар турар.
Планда ажыр белеткени мал
чөм дүжүр эвено ажыл төлө-
вирине оон өртүнүн 25 хуу-
зун немештир алыр. Мал че-
мин көндүлүр белеткениге
ажыл төлөвирин ыңгар төлө-
р ийитинг боору чыгалажык.
Совхоз-биле чарган кер-
еугаар эвено ажылдап чы-
лаан. Аңаа 45 га сугаттыг
шөлдү, ажылга ажылдап до-
риг-херекселдиг тракторну
быжылгаан. Меде тараан пил-
дүн баштайгы дүжүдү да бу-
дүрүдү 50 центер болган.
Ийити сугатарыгар чурткан.

Бо хүнүнде база мидиг-да ку-
дүр эвено дүжүтү ол-да шөлдөн
ап турар.

Зенонун кезигүнеринин
ажылы организастааны багай
эвено. Ийити — сугатарында
доктамад. Тракторист Байлак
Донга мелин хандектей кес-
тирген, АВМ-ге сөөртүп экеп
биз. Зенонун артык кези-
гүнери ногаан массаны куу-
галдыр, шыгашар ажылдарга
хаара туттуган. Дадар-оол
Хандевиинин чыгалажык-биле
алдыга, эвеноун кезигүнери
эрген даң бажында орай ке-
жиге чедир ажылдап турар.
Ажылдыг терминин дүргөс-
лөр, күтүп камнап алыр дээш
АВМ-ден сканде кургакка
ногаан масса шуудар транс-
портёрну тургускан. Удуг эвено
немей дериникин хол-биле
кызыр ажылды эвеножоткен.

Зенонун белеткени 280
тонна хандектей ногаан мас-
сазын чыда 150 тонназын
шынчыл тодараткан. Шүтү

бирги класстың мал чөминге
хамааржыр болган. Артыкын
сентябрь ай үнүжүге чедир
хынаваан. Мал чөминге дем-
чыл-биле чегерештир, оон
шынчыл удуг кезигейни
мал чөмин белеткелчиги
салыр ужурут. Планна ажыр
күстекти колдонушкуну бүдүр-
гүс продукцияны барык
чартык кезиниң шыгары ам-
ча чөмүр бичилгес болгаш
шынчыл сатып салбай тур-
гарымын тергештир-дир. Шы-
нарга тоомча чөк чуртук
урудуулаа республиканын
совхозтарын белеткени мал
чөмин чамызын эркен чы-
гып тоолу чөк, малдын түлө
иниң дүжүрине өй болган.
Кытагалашкы үеинде мал
бөжигин чыдырнын, сүт
саалдынын дөңсөөнүн ку-
дуулангыны бир чыгалажы
ол. Ол түдү Чоң-Хемчик ра-
йонда «Чыраа-Бажы» совхозка
база хамааржыр. Бо ажыл-
аңыда мал чөмин шын-
чыл

А Ж А А П К И Р И П К Е Н

«Муриакты» совхоз Чангыс-
Терек деп чөмө ийитер сис-
темалыг сугаттыг шөлдөргө
дүжүт ажаалдаанын эгелен.
Ында баштайгы бышкан сууны
5 комбайн кезип кирипкен,
оон бир гектардан-на орту-
маа-биле 12 центер дүжүтү
ап турар. Бо хүнүнде 90 тон-
на сууны төп палда дүжүр-
ген. Ону кургалып сайгара-
рында 30 ажыг ажылчынны
ны хаара туткан.

Бо чылын совхоз 572 тонна
тараан ажаал алыр. Ийити
дүжүтү байдалы эки, оон
700—800 тоннамын алдырны
аргазы бар.

Ажаалдагы эгеленден бээр-
ле техникамын үрелер чоруу
шынчыл эгелер берген. Оон
түнчелдиг тарааны тамыча-
лал кезер ийи комбайн 10
хонукта түлө 24 гектарын
ажаалган. Ам сипта ажаар
ужурут тараа 700 ажыг гек-
тар. Оон аңгыда үрелерин
алдыр чыл чыдап ситен 50

ажыг гектар. Техника шын-
чыл ажаал алыр турал.
мын гектарын дүжүтүп ка-
жан шүтүтүп ажаал алыр
деп айтырды дораан-ла тур-
густуруп келген.

Күс бодунуң долу эргезине
кирип, дүңсөөр сөөп, хүн
дүртү улам-на кымскалап оор.
Ыччанган совхозта ажаалда
техникамын турун чөк
ажылдары дээш ийитер-
техниктиг ажаалдаччылар, ме-
ханизаторлар боттары чүткүл.

Түлүш Самбуевич Нурсат —
Ала-Чуртун Удуг дайынның
киришканы. Эки турары-
тан, Ол табын ийити база
гаарейки. Назы-ханы ула-
гас-даа, калык-шынар,
ажылдыр. Мал чөм белеткел
үеде ол бажымын ажаал там-
чыгып олурга албас. Чыгыл
кадымын туткан, ситен кес-
чип кириптер. Бо чылын ол
совхозта ийи тонна ситен
белеткен бээр күлээргезин
ажыр күстектен. Ол-даа болза
эп-чөм программанын бот-
таарыгарга бодуну салган
үлү деп. Түлүш Самбуевич
санал турар.

ЧУРУКТА: Т. С. Нурсат ду-
далаңың Валерий Сандак-
баев.

Онаар ОХЕМЧИКТИҢ
фотоу.

ОЛАРДА БАЙДАЛ ДУВУРЕНЧИГ

Агаар-бодуштуу таарымча чөк байдалдары чаксы
үеде болган чынык эгеленде шынчылга-даа, Бай-
Тайганын ажал-ишчилерин аңаа туролбайн, мога-шыл-
лаг чөк ажылдап, хоуу-шөлдөргө багай эвено дү-
жүтүп өстүргөн. Орай тараан 194 га тараа култур-
ларын мал чөм кылдыр кезип алыр-даа бол, артыкын
620 га чаран арбай, кымыл-тас, сууны дүжүдү
үрелерин белеткен өскө-даа чарыгалдарга хергелээр-
биле ажаал алыр планнаан.

Бо чылын чаз тургустунган
«Кымыл-Даг» совхозтун боду-
нун коллективинге сүлөш-
көш, ийитки хергелелерге
ажылдары-биле тарып алган
таарым районун ийити пла-
нында кириптер турар.

Бисте тараа дүжүдү эр-
тең чыгалаң эки болур бир
таа онаштыр ортуулаа-биле
10-11 центерин ап болур —
деп, РАУК-тун кол агроному
Демир-оол Хомушкунуң Хи-
баа буураалы чыгалаң.

Хондурарда чаз-салгыш
айымын алыр-сарыг апар-
гай чыдап чыдар чыгай та-
рааны бышкан азы-биле
аралаштыр ажаалдыг ажа-
лалдыр бо хүнүнде кирген.
Оон баштайгы дүжүдүн шан-
наже сөөртүп эгелен. Ра-
йонда эргин, чаа 16 комбайн-
ны 10-у ажаалдажы кирер,
быз артык көкөтөр тогу
болган өскө-даа үрелер чы-
галаң-биле ажылдап шы-
даас-даа болза, өңүл эвено
тарааны кыска хуускага
ажыл апарымын аргазы бар.
Арыгалаа техникамын септе-
п алаң. Сөөртүлгө ажаалдар
автоматикалар чечир.

Бо улааңа бистер совхоз-
тарын шүтүлүгчө чыдап,
шынчыл хондурар белеткел
ажаалдыг хондурар сөөртүл-
гө салган бис. Чүте дөңсө
түлө.

«Сурда тургалга ба-
жыларын дүңсөөр дү-
лаар шифер, кара-сазын
тыппас совхоз оон кайымын
тыгарга. Агаар-бодуш чызын
кабаны, өршөң ыңаан—деп,
аңаа турган кижилерин би-
рүзү шын-на сөткөдөжы кес-
реткен.

«Тээди» совхозта дүжүт
ажаалдыг арай элек, сеп-
таалы 15-те эгелээр план-
наан. Кол агроном Николай

Бай-Тайганын хоууларында бы-
жып турар тараа ажаал чы-
гай болган дээрин шынча
келгенден дораан эскерип
каар. Күрүмге дүжүр планы
чөк-даа болза, өскө ажал-
аңыларга, боттарыны мал-
чыныгарга салып, үрелерин
кылдыр артыртып ап болур.
Шыгашар чөм чөк боорга,
хайларын тарааны ажаал дү-
жааңа оваллап каар, ал-
шыкка үрелер-даа мал дөмө-
лө чыгартып дүжүр хөңгөр-биле
каччар эгелээр?

Оон чуртукта, «Кымыл-Даг»
совхозка барып, директору
Сесер-оол Дукун бажымында
чалап алган, тараа хүдээп
алыр шынчыл чөткөк, мыр-
най мал кайталдымыс. Терге
чашып аразында өй орну че-
де 10 тонна сууны оваллаңдыр
дүжүрүп каан. Чымыл де-
мир-хүдөөктөр туткан ийи хө-
рөзгөн кижиги херимин дөңсө
чөлдөргө кирип келген ха-
анын чыгалаң, шынар-
таарыны чыгалаң туралар.
Совхоз бо чылын 660 га че-
ге тараа култураларын та-
раан. Чамыдамын мал чөм
кылдыр бышпаанда кезерин-
де алырга, ортуулаа-биле 110
тонна шанага кездир. Ычча
арааны кая арыгалаар, курга-
дыр, шыгашар? Бо айты-
р дүжүрүн келген.

Дөрт совхозтун шанагары
эргин чоруу тургаш, кайы-
мында-да чедир кылдымын
турар чүдүлери база кердү-
вүс. Орай дүжүге чедир ажал-
дыр кылдыр ажаалдаа далаш-
тыр апар. Шанагарын чы-
рылар прожекторлар, электри
лампочкалары кылдырмаан.
электри шиттери чаалай. Өрт
херекселдери четтелетиниң.
Агаар-бодуштуу үрүлүгү ас
турарында ийген болбас. Не-
мелде күш хергелээр апарга,
тараа эжер ийи хүдөөктөр,
хөңгөрлөр чыдашпес. Кы-
жылар ажал-ишчи хөд-өт
кирип, кылдыр турар жо-
зулар, плакаттар база чөк
болду.

Бо-ла бүтү чүдүлери ты-
мап көргөш, Бай-Тайга райо-
нун совхозтарында өстүргөн
дүжүтү хүдээп алдыр шанагар
белен эвено деп түңкөргө кел-
диңиз.

Районук ууртукчулар,
агроулеттер каттыжыкын
дүңсөөргө байдалды дүргө
чалдырыңгы улаңаң боттут
көмчөлөргө алыр негетти-
ни турар-дыр.

Чечек ОРТУН-НАЗЫН.
Бай-Тайга районун улаусу
контроль комитетинин ни-
сектору.

Александр ХЕРТЕК.
(«Шынык» көр.)

ШАҢДА БОЛГАШ ААЛДА

«Ан-Тургу» совхозтун төп салбырында кызыл-тасты 355
гектарда, арбайны 440, сууны 496 гектарда тараан. Та-
раанын кайы-даа култураларын дүжүдү багай эвено
кылдыр бо күзүн үнгөн, ону ажаал алыр массалы-биле
эгелен.

Дүжүтү ажаал алырынга, тарааны шаңга кургадып, кү-
рүмге дүжүрүмгө белеткен ажал-аңыда багай эвено.

Маңаа чижик кылдыр кайы-даа шаңда ажылдап турар
Анай болгаш Монгуш Зототарын эгелелениң дүжүт
ажаалдазынга кайы хире белеткенин алганын соңуурган
кердүм.

— Шаң эргеленчизи ийи болгаш, өңүң эр ээзи өң бир
айга чедир шуут чык чөк, хонуктун кайы-даа шаңда шаң-
га-ла турар, Тарааны шыгашарынга белеткелди дооскан
сөөлүндө ам нээп хосталыр—деп, өңүң херээжин ээзи Анай
Зотова чыгалады.

Будурулгө-даа, бажыңга-даа ажылдар шынчыл эгеленде
организастап тургусканы элэзи өргөдөлгөн. Ийитерин
суур ажаал кыдыр турар хууда бир кезин ийитерде ка-
дып алган. Шөң малын тур үеде дем-белелиг ол-ла суураа
чурттап олурар кады төрөң аңызы. Петр Бурун-оол сугаа
тургузуп каан. Тарелдери, ножа-хөлбөлөрү-биле бир-дем
болгаш, хууда дузалал ажал-аңында мал-маганын чиди-
ригге таварыштырбайн турар. Бот-боттарынга марж-кулак
болбас болза, сууга сүт-сааныг болуру берге, демниг сазы-
кан төвө түдүп чир дээни аңаа эвено.

Бо бүгү байдал бүдүн хүн дүргүзүмдө шаңга ажылдап
хүдээр арганы Анай Зотовага берип турар. Күш-хүжүмүнүн
халтааш, сөз чак чартыкта шаңча чокпатар. Шаң эргелен-
чизи болгаш, Монгуш Зотот тараа ажаалдазынын баштайгы
хонунда бөзүн бажыңыңа дүң келгеш, шаңча даң хая-
зында чижик машина-биле далажып үндү.

Шаңда дөңсөө-биле кады ажылдар өрзөли бир аңызы:
шайлаарың-даа шыкаш, удуур өрзөл-даа шыкаш, ойнаар-
бажың-даа шыкаш, кызыл-булуң-даа шыкаш...
Оң иштинде дөңсө караан чүлө сөөлүм-
де, тараалың машина дөңсөөлү алыр-биле чедип килерге,
эскердим. Тараа ажаалдазынын кампанызынын үеинде эң
көп чүлө—дүжүт ажаалчыларының күш-ажылының үчтө-
өтчөдү. Маңаа бирги дузаланың—деңки.

Кымын кайы хире ажаалдазын дөңсөөлү көрүп, күш-
ажылдың көргүзүлгөсүн сазында чараштыр бичкеш, Мон-
гуш Зототун өрзөлине аскан. Баштайгы хүнүк түңкө-
лүндөн алган маңаа бир чижиктен кирип көрөлөрик.
Дүжүт ажаалдазынын эге хонунда Биче-Шый Нөңгө—14,7
тонна, Владимир Херел—11,8 тонна, Бегиз Смирнов— 27,11
тонна, Олег Намазай—32,1 тонна сууны кескен. Чөлаңчы-
лар мынан 135 тонна сууны шаңга сөөртүп чедирген. Оң
дүжүдү чүгээр, гектардан-на 12 центер болуп турар.

Бүгүгү дүжүтүгү ажаалдазын чорудуп тура, келир чыл-
дың тараанын салым-чалуу дээш сатып салышканын
база эскердим. Эң чаагай дүжүтүгү, тарааны колдуунда че-
дир бажы берген Улуг-Ховунун арбайын үрелеринг белет-
кел, тавычалыг кестирген. Гектардан-на дүжүдү—20 цент-
нер. Моң мурунда чылдарда бо ховуга ол хире дүжүтү
ажаал ап турган чыдар эвено. Бүгүнде агротехниканы кым
эни барымаалап турар болду, оң дүжүдү чаагай болуру
билдигиң.

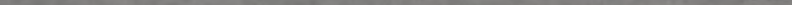
Тараа дүжүдүн ажаал белеткел алыр дээш девидеп-ба-
чыдап турар байдалы көрдөм. Партиком секретарының
өргөлине дүжүт ажаалдазынын дугайында совхоз директору
Алдын-оол Төлюштен дыңнадым: «Тараа ажаал
алышканынга Кызыл-Даг салбырын ууртукчуларын,
тускай эртемниглерин кириштирбейн турар бис, ыңчангаш
елер бүгү күнүм чүлө мал кыштагалашыкыңга белеткелге
үндүртүп, тарааны бир ай дүргүзүмдө ажаал алыр бис,
кыска белеткел—хүн бурузунун, ай бурузунун
чугула хөдөө». Ол доман тараа ажаалдазынга совхозтун бү-
дүрөлдиг кылдыр белеткенип алганын херечилеп турар.

СЭКП райкомунуң кезигүн Роман Хунай-оолдун чыгала-
лап турары-биле алырга, комбайнларын септелгенин эне
септелге чөринге чорударын тараажылар өйтөлаан, септелге-
ни боттары чуртукан.

Сентябрь 4-ке чедир 420 тонна тарааны шаңда дүжүргөн.
Ол ажал улам-на шынчыл олурар. Чамдын ак-турумжу-
ларын санал турары-биле алырга, совхозтун тараанын
дүжүдү 35 тонна чөмө бөшөп болур. Социалистик чарыштын
негелделерин элугаар алырга, дүжүт ажаалдазынга бирги чөп
алган комбайнерин молдурга, ийиги чөп алган комбайнерин
300 рубль-биле шаңнаар. Бир эвено ажылчы шынары куу-
ру, маңж шаягы хай артып калыр болза, шаңнал чылай
берип база болур. Шаңнаады чүлө төлөткелерге тысыр.

Аратчөр ОКСУР.
(«Шынык» көр.)

**КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИН АРЕНДА ХАРЫЛЗААЛАРЫНГА
ҮНДЕЗН ЛЭН ОРГАНИЗАСТААРЫ**

ТАРЫСКА ЧОРААНЫВЫС

54241	Harvey M. 177	TC 01576
-------	---------------	----------